

WSPÓŁCZESNA POLSZCZYZNA MÓWIONA W ODMIANIE OPRACOWANEJ (OFICJALNEJ), red. Z. Kurzowa, W. Śliwiński, Kraków UNIWERSITAS, 1994, s. 281.

Omawiana praca jest księgą referatów krakowskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Filologii Polskiej UJ w dniach 23-25 listopada 1992 r. na temat "Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)". Zbiór 29 referatów ułożono w pięć grup tematycznych:

I. *Problemy ogólne i terminologiczne*, II. *Język oficjalny - charakterystyki szczegółowe*; III. *Język przemówień i kazań*; IV. *Język telewizji polskiej*; V. *Język radia i reklamy*.

W części I wprowadzającej w obszerną problematykę języka mówionego i jego miejsca wśród innych odmian polszczyzny, znajdują się m.in. teksty W. Pisarka, B. Dunaja i W. Miodunki.

W. Pisarek (*Polszczyzna oficjalna na tle innych jej odmian*) polszczyznę oficjalną (zwaną też: *staranną, opracowaną, publiczną, "formal"*) przeciwstawia polszczyźnie nieoficjalnej (zwaną też: *kolokwialną, potoczną, swobodną, prywatną, "casual"*). Stwierdza, że są to dwie najważniejsze odmiany współczesnego języka polskiego i nie da się między nimi przeprowadzić ostrej granicy. "W rzeczywistości oficjalność i nieoficjalność to nie dwie całkowicie rozłączne kategorie, ale raczej kontinuum między biegunami oficjalności i nieoficjalności" (s. 20). Opowiadając się za rozumieniem współczesnej polszczyzny mówionej w odmianie oficjalnej jako "wariantu mówionego współczesnej polszczyzny oficjalnej", zauważa, że w ramach odmiany oficjalnej języka można dalej wyróżnić za pomocą różnych kryteriów rozmaite style funkcjonalne ("warianty stylistyczne"). Teksty reprezentujące odmianę oficjalną występują w postaci mówionej lub pisanej; teksty mówione mogą należeć zarówno do odmiany oficjalnej, jak i nieoficjalnej, natomiast teksty pisane, "opracowane" z reguły reprezentują polszczyznę oficjalną (staranną, publiczną).

Przeglądu dotychczasowych stanowisk w polskiej literaturze lingwistycznej na temat rozumienia terminów *oficjalność* i *oficjalny* dokonał B. Dunaj (*Kategoria oficjalności*). Autor nie zgadza się z rozumieniami oficjalności zawartymi w pracach J. Bartmińskiego i A. Wilkonia. Uważa, że kategoria oficjalności nie jest zjawiskiem jednorodnym. Jest to z jednej strony kategoria socjolingwistyczna, zdeterminowana sytuacją komunikacyjną, z z drugiej zaś - kategoria stylistyczna, związana ze stylowym kształtowaniem wypowiedzi. Za nadrzędną uznaje katego-

rię socjolingwistyczną. Omawiana kategoria dotyczy nie tylko języka mówionego. Na osi oficjalności - nieoficjalności można (i należy) lokować również teksty pisane. B. Dunaj podkreśla, że oficjalność wypowiedzi pisanych jest większa niż odpowiednich mówionych.

W. Miodunka (*Proces opracowywania tekstu w różnych odmianach współczesnej polszczyzny*) zauważa, że proces opracowywania zmierza z jednej strony do opracowania tekstu, z drugiej - do opracowania języka. Opracowanie tekstu to proces przygotowania pojedynczej wypowiedzi pisanej lub mówionej, zaś opracowanie języka to proces przystosowania języka do precyzyjnego wyrażania treści. Opracowanie tekstu jest procesem zarówno jednostkowym (nadawca dokonuje go zwykle sam), jak i interpersonalnym (antycypowani odbiorcy wywierają wpływ na tekst). Autor zwraca uwagę na dwa szczególne aspekty opracowania języka: filogenetyczny i ontogenetyczny, między którymi zachodzi sprzężenie zwrotne: jednostka kształtuje swój język, korzystając z dorobku tych grup do których języka nawiązuje. Style językowe rozwijają się z kolei dzięki pracy wybitnych jednostek, których dzieła stanowią istotny wkład do dorobku pokoleń. W. Miodunka stwierdza, że jeśli opracowanie języka uznaje się za proces cechujący w różnym stopniu poszczególne style językowe, to nie można mówić o jakiejś jednej odmianie opracowanej.

Część II zawiera teksty zajmujące się zagadnieniami szczegółowymi. Problem przełamywania oficjalności wypowiedzi przez wprowadzenie do niej ekspresywizmów przedstawiają M. Schabowska, J. Kowalikowa i M. Mycawka. O funkcjonowaniu strony biernej w odmianie oficjalnej polszczyzny (na przykładzie wystąpienia sejmowych) pisze A. Nowakowska. Na wielogłosowość (polegającą na wielosubkodowości czy wieloodmianowości) tekstów oficjalnych w dziedzinie polityki po 1980 r. zwróciła uwagę K. Zabierowska. Charakterystyki mówionego języka oficjalnego (na podstawie statystycznej analizy słownictwa częstego w porównaniu z analogicznym słownictwem mówionej odmiany oficjalnej) dokonała R. Przybylska. Opracowaniem języka mówionego jako tworzywa literackiego zajęli się A. Skudrzykowa i M. Ruszkowski.

Referaty zawarte w III części tomu poświęcone językowi przemówień i kazań koncentrują się na zagadnieniach związanych z ich właściwościami strukturalnymi, aspektem funkcjonalnym i oceną ich poprawności językowej.

Środki perswazyjne i wartościowanie w oficjalnych tekstach propagandowych przedstawiają M. Pastuch i J. Tambor, a w przemówieniach sejmowych (A. Michnika) R. Grzesiak. Zwroty adresatywne w tekstach przemówień z lat 1946-1989 są przedmiotem analiz M. Mycawki. Autorka nie tylko ustaliła inwentarz podsta-

wowych komponentów form adresatywnych, ale pokazała także systemowe mechanizmy ich dystrybucji oraz zwróciła uwagę na wpływ czynników pragmatycznych i ideologicznych w strategii stosowania zwrotów adresatywnych.

Współczesnym tekstom homiletycznym poświęcone są trzy referaty. Charakterystyczne cechy kazania jako utworu mówionego są przedmiotem opracowania O.W. Przyczyny. H. Kurek (*Polszczyzna mówiona kazań*) omawia najczęstsze, najbardziej rażące błędy fonetyczne popełniane przez kaznodziejów, a S. Koziara i A. Spólnik (*Formy adresatywne w języku współczesnych tekstów homiletycznych*) wskazują na tendencję regresywną w używaniu form adresatywnych w kazaniach i zanik wielu do niedawna przyjętych zwrotów.

Rezultaty badań nad językiem telewizji polskiej przedstawia w IV. części omawianej książki 6. referentów. Cykl otwiera artykuł W. Cockiewicz (*Język telewizji polskiej jako przykład opracowanej odmiany polszczyzny mówionej*). Autor podkreśla, że język telewizji przedstawia się jako swoisty, ukształtowany pod wpływem dwóch przeciwstawnych w zasadzie wzorców przypisywanych tzw. kodom: mówionemu i pisanemu. Należy on do opracowanych odmian polszczyzny ogólnej. Charakterystycznymi cechami wypowiedzi telewizyjnej świadczącymi o jej oficjalności i opracowaniu są: duża spójność syntaktyczna tekstu, nominalność i obfitość konstrukcji analitycznych. O "mówioności" świadczą natomiast: informacyjne usamodzielnienie członu składniowego, zmiana toku składniowego, czyli tzw. "sklejenia" oraz wypowiedzenia wykolejone.

Podsystem składniowy telewizyjnej wypowiedzi mówionej (na przykładzie analizy statystycznej 1000 składników syntaktycznych) scharakteryzował W. Śliwiński, a podsystem leksykalny (na przykładzie statystycznej analizy słownictwa) Z. Kubiszyn-Mędrala. Socjolingwistyczno-pragmalingwistyczny opis zachowania językowego w telewizji na przykładzie sposobu rozpoczynania programów telewizyjnych przedstawiła B. Ligara. Porównanie językowych realizacji rozpoczynania audycji w latach 1977/1978 oraz w roku 1992 wskazuje, zdaniem autorki, na obecność składników stałych. Mają one znamię standardu oficjalności i są niezależne od pozajęzykowej sytuacji społecznej.

Przebiegiem informacji obrazowej i słownej w wypowiedziach telewizyjnych i radiowych zajął się J. Ożdżyński (*Kontekst wizualny reporterskiej wypowiedzi unaoczniającej w radiu i telewizji*), a wpływem telewizji na zoonimie miejską J. Strutyński.

Część V stanowią artykuły poświęcone językowi radia i reklamy. Różnorodne słownictwo związane z rozpoczynaniem audycji radiowych omówiła A. Mielczarek, a wartościowaniem w reklamie radiowej zajęła się A. Karolczuk. Autorka

skoncentrowała się na przymiotnikach i przysłówkach, uwzględniających takie cechy reklamowanych obiektów, jak: cena, wszechstronność oferty, pochodzenie produktu, nowość, spełnianie potrzeb klienta, wyjątkowość oferty. Analizę reklamy od strony funkcji tekstu i języka przedstawiła A. Pstyga (*Reklama a proces przewartościowania*). Autorka omówiła specyficzne cechy tekstu reklamowego i ogłoszeniowego oraz słownictwo reklam prasowych i telewizyjnych.

Problem odmian polszczyzny i ich nazewnictwa wzbudza od dawna dyskusje językoznawców. Różne są zdania badaczy co do statusu odmiany oficjalnej. Choć określenia *oficjalność*, *teksty oficjalne*, *odmiana oficjalna* weszły już do literatury językoznawczej, zwłaszcza socjolingwistycznej, to jednak wciąż bywają różnie rozumiane i używane. Brak terminów *oficjalność*, *odmiana oficjalna* w *Encyklopedii języka polskiego* pod red. S. Urbańczyka (1991). Tym cenniejszy wydaje się być pokonferencyjny tom krakowski, w którym autorzy teoretycznych referatów (B. Dunaj, W. Pisarek) podejmują próbę uporządkowania terminów oraz wskazania miejsca polszczyzny oficjalnej na tle innych odmian.

Szczegółowe artykuły umieszczone w II części książki potwierdzają odrębność odmiany oficjalnej i nieoficjalnej na wszystkich płaszczyznach systemu językowego, wskazują na czynniki, które stanowią o swoistości wypowiedzi oficjalnej.

Nie mniej interesujące są teksty poświęcone językowi telewizji. Ze względu na znaczną i wciąż rosnącą rolę telewizji jako najpopularniejszego środka masowego komunikowania społeczeństwa język przekazów telewizyjnych stanowi ostatnio ważny obiekt analiz lingwistycznych. Szczegółowe badania socjolingwistyczne i strukturalne (statystyczno-frekwencyjne) doprowadziły zespół krakowskich językoznawców kierowany przez prof. Z. Kurzową do postawienia tezy, że język telewizyjny to język mówiony opracowany, realizujący się zawsze w sytuacji oficjalnej i że zjawisko oficjalności polega właśnie na opracowywaniu języka.

Mimo różnych metod badawczych (od statystycznych po pragmalingwistyczne) i nie zawsze bezdyskusyjnych wyników badań, otrzymaliśmy pracę wszechstronnie charakteryzującą odmianę oficjalną polszczyzny i jej sytuacyjne warianty.

EWA MALINOWSKA